

תשובות ופסקי הלכה

סימן ד

בענין זמני הדלקת נר חנוכה

הנה שאלות רבות מתעוררות בענין זמני ההדלקה בנ"ח ואבאר את עיקרי הדברים וסדר הקדימה לענ"ד.

ועוד כתבו שם הרמב"ם והשו"ע דאם שכח או הזיד ולא הדליק בזמן מדליק והולך עד שתכלה רגל מן השוק, אך אם לא הדליק עד שכלתה רגל נחלקו בדבר, הרמב"ם כתב דשוב אינו מדליק והטור חלק עליו וכתב דבדיעבד מדליק והולך כל הלילה עד עלות השחר וכ"כ בשו"ע שם סעיף ב', (ונחלקו האחרונים בשיטת השו"ע אם צריך עכ"פ שבני הבית יהיו ערים או לא והדברים יבוארו לקמן) ועיין במג"א שם ובמשנ"ב ס"ק י"א דיכול להדליק כל הלילה אף בברכה ולא משום ספק בלבד פסקו כן.

(ובמקום אחר כבר ביארתי שורש מחלוקת הרמב"ם והטור, דלהרמב"ם כל מצות נ"ח משום פרסומי ניסא הוא וכמ"ש בפ"ג ה"ג ולפיכך פשוט דכשאינ פרסומי ניסא אין כלל מצות הדלקת הנר, אבל הטור נקט דשני דינים וגדרים שונים יש בנ"ח **זכר לנפ המנורה, ופרסומי ניסא**, (כמ"ש רש"י בשבת כ"ב ע"ב דהדלקה עושה מצוה כמו במנורה) ואף כשעבר זמן פרסומי ניסא מ"מ יש מצוה משום זכר לנס.

שנינו בשבת כ"א ע"ב מצותה משתשקע החמה עד שתכלה רגל מן השוק. ונחלקו הראשונים בביאור מה שאמרו **משתשקע** חמה האם הכונה לתחלת שקיעה או לסופה דהיינו צאת הכוכבים, בלשון הרמב"ם בפ"ד ה"ה משמע דהכונה לתחלת השקיעה דכתב "עם שקיעתה", אך הטור כתב להדיא בסי' תרמ"ב דיש להדליק בסוף השקיעה דהיינו צאת הכוכבים וכ"כ בשו"ע שם ס"ב, אמנם הגר"א הכריע כשיטת הראשונים דיש להדליק עם השקיעה ולא לאחר צאה"כ והדברים ידועים ונהרא נהרא ופשטיה.

וגם בזמנינו יש מנהגים שונים, אמנם חידוש נהג החזו"א שהדליק כעשרים דקות לאחר השקיעה אף שעדיין אין זה זמן מוחלט של צאה"כ ונימק מנהגו באמרו שרגא בטיהרא מאי אהני וכך נהג הגר"א קוטלר זצ"ל בארה"ב ובשו"ת אגרות משה ח"ד סי' ק"א כתב דיש להדליק כעשר דקות לאחר השקיעה, והצד השווה שבהם שאיחרו קצת לאחר השקיעה.

לבני הבית אין בו כלום כמו לאחר הזמן), ולשיטת הטור דגם לאחר הזמן יש מצוה כך גם יש מצוה אף במדליק בפנים וכל דין פרסומי ניסא לכתחלה הוא ואינו מעכב במצות נר חנוכה מלבד דין למעלה מכ' דלא שלטא ביה עינא כלל).

ב

אך לכאורה זה תמוה, דבשלמא בהלכה לא שכיחה אפשר דאף שאינה מצויה אלא בספר אחד, מוסכמת היא אכו"ע, אבל בהלכה זו לכאורה פשוט דהראשונים שלא הזכירוהו חולקים עליה, והרי כתב הרמב"ם דיש להדליק עם השקיעה עד שתכלה רגל, ואם לא הדליק עד שתכלה רגל שוב אינו מדליק, ואם איתא דס"ל דיכול להדליק לפני השקיעה איך סתם זאת ולא פירש, וגם כל הראשונים שקבעו דמשתשקע חמה היינו צאה"כ "דשרגא בטיהרא מאי אהני" משמע מדבריהם דאף בדיעבד א"א להדליק ביום וק"ו לפני השקיעה ולהדיא כתב המאירי בדף כ"א ע"ב דא"א להדליק לפני שקיעת החמה דשרגא בטיהרא מאי אהני, וכ"כ בשו"ת מהרש"ל סי' י"ג ומבואר מדבריהם שחלקו על שיטת מהר"י אבוהב, ולכן נראה דגם שיטה זו במחלוקת היא שנוייה (אף שראיתי שכדברי מהר"י אבוהב כתבו גם האורחות חיים והכל בו בהלכות חנוכה עי"ש). וראיתי שהחיד"א סתר דברי עצמו ובספר כסא רחמים עמ"ס סופרים פ"כ כתב להדיא דשיטה זו שנויה במחלוקת ולא דכו"ע היא, וכך מוכח גם מהפמ"ג

ועוד ביארתי דלכאורה נראה דכדין הזמן כך גם דין המקום, ולשיטת הרמב"ם דלאחר הזמן שוב אין מצוה כלל כיון שאין בו פרסומי ניסא כך גם המדליק בפנים כשליכא סכנה אין בו מצוה כלל כיון דאין בו פרסומי ניסא (ופרסומי ניסא

והנה בסעיף א' שם כתב השו"ע דיש מי שאומר דאם טרוד הוא יכול להדליק מפלג המנחה ובב"י הביא כן ממהר"י אבוהב וגם בזה כתב המשנ"ב בס"ק ג' דמשמע מדבריו דיכול גם לברך.

ונשאלתי במי שעוזב את הבית לפני השקיעה ויחזור רק אחרי שתכלה רגל דהיינו כחצי שעה לאחר צאת הכוכבים, האם עדיף שידליק לפני השקיעה דהיינו מפלג המנחה או בחזרתו לביתו לאחר שתכלה רגל מן השוק. ולכאורה נראה דאם ההדלקה מפלג המנחה אין בה מחלוקת וכשרה היא לכו"ע אלא שאינה לכתחלה נכון טפי להדליק מפלה"מ ולא לאחר שתכלה רגל דלשיטת הרמב"ם הוי ברכה לבטלה.

והנה בברכי יוסף כתב דאף דכתב השו"ע הלכה זו בשם י"א אין זה משום שהיא שנויה במחלוקת אלא משום שלא מצינו הלכה זו מפורשת אלא בדברי מהר"י אבוהב בלבד וכדרכו של הב"י בכ"מ דכאשר הלכה נתחדשה במקור יחיד כתבה בשם י"א אף שאין עליה חולק עי"ש.

מהר"ל מפראג, אך מ"מ יש בזה צד נוסף
לבכר ההדלקה בלילה על פני ההדלקה
מפלה"מ.

ועוד דבכל שיעור עד שתכלה רגל מן
השוק, יש לעיין דאף דהרמב"ם
כתב בפ"ג ה"ה שזה כמו חצי שעה או
יותר וכע"ז כתב בשו"ע שם, נראה שכך
היה בזמניהם דהלא בימי קדם היו בג"א
עוסקים במלאכתן כל יום עד ששקעה
השמש וכל אחד פנה לביתו וכדכתיב
"ואנחנו עושים במלאכה" ואחרי רדת
הלילה לא יצאו מביתם מפחד ליסטים
וחיות כידוע וע"ז כתבו הראשונים שכמו
חצי שעה יש עד שכל אחד מגיע לביתו
וכלתה רגל מן השוק, אבל בזמנינו
לכאורה אין משמעות לזמן של חצי שעה
וברוב מקומות הישוב המציאות שונה
לגמרי והאנשים מסתובבים בחוצות עד
כשעה לפני חצות, וכבר העירו בזה גדולי
הזמן, ועיין במועדים וזמנים ח"ב סי' קמ"ו
וח"ו סי' פ"ו דכמה גדולים הקפידו משום
כך להרבות בשמן כדי שהנר ידלק עד
מאוחר בלילה וע"ע מש"כ בתשובות
והנהגות ח"א סי' ש"צ, ואף שלענ"ד
הנוהג כלשון הרמב"ם והשו"ע שם שכתבו
דצריך שיעור כחצי שעה וכ"ה במג"א
ובכל הפוסקים האחרונים לא הפסיד, מ"מ
במקום הדחק ודאי יש לסמוך גם להדליק
כ"ז שאנשים רבים מתהלכים ברחובות עיר
דהלא לא כלתה רגל מן השוק (וכמו"כ
נראה דבודאי יש הידור בריבוי השמן כדי
שידלק כ"ז שיש רבים בחוצות עיר).

במש"ז בסי' תרע"ז ס"ק ט' שכתב דאם
הדליק לפני השקיעה יכבה ויחזור וידליק,
וע"כ ס"ל דהוי ספק אם יצא דאם בדיעבד
יצא בודאי אי"צ לכבות ולהדליק (ויש
לעיין בדבריו בסי' תרע"ב בא"א ס"ק א'
שם כתב דאם הדליק מבעוד יום צריך
לחזור ולהדליק).

הרי לן דשני זמנים אלה לאחר פלה"מ
ולאחר שתכלה רגל מה"ש שנויים
במחלוקת ובשניהם דעת השו"ע
והאחרונים דבדיעבד יכול לברך בהם,
ושוב צ"ע איזה מהם עדיף בשעת הדחק.

והנה מי שמדליק בפנים יש לו עוד צד
להקל והוא מש"כ הרמ"א דבזה"ז
שמדליקים בפנים יכול להדליק גם לאחר
שכלתה רגל מן השוק כיון שאין הפרסום
אלא לבני הבית והן דברי התוס' בשבת
כ"א ע"ב, ואף שהרמ"א כתב דלכתחלה
יזהר להדליק בזמן גם כשמדליק בפנים
מ"מ ודאי דלשיטתו עדיף להדליק לאחר
שתכלה רגל מלהדליק מפלה"מ (ואין
לדחות דלשיטה זו ה"ה דיכול לכתחלה
להדליק מפלה"מ כיון שעושה פרסומי
ניסא לבני הבית, דאין בזה הכרח דמה
שאינו יכול להדליק מבעוד יום אינו משום
שאין בג"א מצויים בשוק לפני השקיעה
אלא משום שזה דין נ"ח וזמנו מן השקיעה
ואילך כשמתחיל הלילה והרי ברור
דהמדליק בבוקר לא יצא יד"ח אף אם כל
ב"ב יהיו שם וז"פ), אלא שהגר"א חולק
בזה על הרמ"א וס"ל דגם המדליק בתוך
הבית צריך להדליק בזמן וכ"ה דעת

ומשום כ"ז נראה דעדיף להדליק לאחר חצי שעה מצאה"כ מלהקדים מפלה"מ.

אמנם אם כאשר יבוא לביתו יישנו בני הבית ולא יוכל להעירם ויצטרך להדליק נר חנוכה בגפו לכאורה עדיף להקדים ולהדליק מפלה"מ שהרי כתב המג"א בס"ק י"א דהמדליק לאחר הזמן בינו לבין עצמו לא יברך וכדבריו כתבו גם החיי אדם ודרך חיים, ואף דבחמד משה

חולק עליו, גם המשנ"ב בשעה"צ ס"ק י"ז כתב דספק ברכות להקל ולא יברך, וא"כ עדיף להדליק בברכה מפלה"מ (אמנם בשעה"צ שם כתב דהסומך על החמד משה ומברך אין מוחין בידו ויש לו על מה לסמוך, ובאמת קשה להבין לענ"ד את סברת המג"א דהרי ברור דעיקר דין פרסומי לבני רה"ר הוא ואם בכ"ז יכול להדליק בפנים בברכה מה לן אם הדליק לעצמו או לאשתו וכי הוא אינו חייב במצות נ"ח).

ג

והנה המאחר להגיע לביתו נכון לכאורה שאשתו תדליק עליו בביתו בזמן המצוה ולא ימתינו מלקיים את המצוה עד שיחזור לביתו לאחר שתכלה רגל, דאף דיש כמה צדדים להקל להדליק בלילה מ"מ נראה דעדיף שתתקיים מצות נ"ח בזמנה אף שהאשה תדליק ולא האיש דמ"מ קיימו מצות נ"ח באופן המובחר אלא שביטלו המנהג שהבעל מדליק ולא האשה, אמנם כמדומני שלא כך נהגו אלא לאחר את שעת ההדלקה וצ"ע בזה, דלכאורה עדיף שהאשה תדליק בזמן מאשר הבעל לאחר הזמן.

רגל מן השוק אינו משום זריזין מדליקין אלא משום עיקר זמן המצוה וחמור טפי מזריזין מקדימין, ואפילו למדליקין בפנים נראה דחמור מזריזין מקדימין דאף הרמ"א שמקיל בזה כתב דראוי להזהר להדליק בזמן ובפרט שהגר"א ומהר"ל חולקים על הרמ"א, אך מאידך פשוט דבאשתו מדלקת אין זה ענין לקיום מצוה ע"י שליח דזה מעיקר דין נר איש וביתו ובפרט דאשתו כגופו וכמבואר בפוסקים, ולכן נראה דעדיף שתדליק אשתו בזמן מלהמתין בהדלקת הנר עד שיגיע לביתו.

וראיתי בשו"ת שבט הלוי ח"ד סי' ס"ו שכתב דעדיף להמתין ללילה כדי שידליק בעצמו דמצוה בו יותר מבשלוחו עדיף מזריזין מקדימין וכמ"ש האחרונים עי"ש. אך לענ"ד אין זה ענין כלל לשאלה הנ"ל, דמה שמצווה להדליק לפני שתכלה

ונראה עוד דאם אשתו מדלקת בזמן שוב לא יוכל הבעל לחזור ולהדליק בבואו לביתו דכיון דאשתו כגופו שאני משאר בני הבית דמדין מהדרין מדליקין נר לכל אחד ואחד ואין הבעל מדליק בבית שהדליקה בו אשתו, ורק באכסנאי יכול

הבעל להדליק אף דמדליקין עליו בביתו כיון שהוא מדליק בבית אחר ואף בזה נחלקו דדעת מהרי"ל (בשו"ת סי' קמ"ה) ותה"ד (בסי' ק"א) שהביא הדרכ"מ בסי' תרע"ז דיכול להדליק במקומו אבל הב"י שם פקפק בזה וגם הרש"ל והט"ז פקפקו בהלכה זו, אך מדקדוק דברי התה"ד שם למדתי דאף לשיטתו יכול הבעל להדליק

במקומו אבל בביתו אינו בכלל המהדרין שמדליקין נר לכל אחד ואחד עיין היטב בלשונו, ומשום כך נראה דאם אשתו מדלקת בזמן אין הבעל יכול לכוין שלא לצאת ע"י הדלקתה ולהדליק בעצמו בברכה בבואו לביתו, אלא או יצא בהדלקתה או תמתין לו והוא יוציאה בהדלקתו כמבואר.

ד

והנה נשאלתי בילד שמגיע למצוות בימי חנוכה ומנהג ביתו להדליק בשקיעת החמה מתי ידליק האם בשקיעה כמנהגו או שמא ימתין לצאת הכוכבים דהלא תרי דרבנן הוא ועדיף שידליק לאחר שנכנס לגדלות, וראיתי במקראי קודש לחנוכה סי' י"א שהעיר בזה עי"ש.

לו לעבור לפני התיבה, וע"כ דאין תפלת ערבית רשות אלא לגבי מצוה עוברת וכמ"ש תוס' בכמ"ק, וגם אין לדחות דשאני התם דמשום תפלה בציבור מותר לו להקדים, דאם אינו יוצא יד"ח משום דתרי דרבנן אינו מוציא חד דרבנן ודאי דאין תפילה בציבור שאינו אלא מעלה משקל כנגד ריעותא זו וז"פ).

אך לכאורה יש להוכיח דאין בזה קפידא שהרי בסי' נ"ג סעיף י' כתב הרמ"א דקטן לא יעבור לפני התיבה בתפילת ערבית אם מתפללים לפני צאה"כ בליל שנעשה בן י"ג שנים הרי לן דאין קפידא אלא שלא יעבור לפני התיבה להוציא רבים ידי חובתן אבל לא מצינו שאסור לו להתפלל ערבית לפני צאה"כ הרי דרק כשמוציא אחרים אין תרי דרבנן מוציא חד דרבנן אבל כשיוצא בעצמו אין בזה קפידא (ואין לדחות דתפילת ערבית שאני משום דתפלת ערבית רשות, דהרי חזינן שאסור

אך באמת נראה דראוי שלא ידליק לפני צאה"כ, שהרי כתב המשנ"ב בסוס"י תרע"ה (ס"ק י"ד ובבה"ל שם דבקטן אפילו בהגיע לחינוך אין מצוה דנר לכל אחד ואחד כיון שאף לגדול אין בזה חיוב, ולפי"ז נראה לכאורה דכיון דבקטן אף מצוה לכתחלה אין בו, ודאי ראוי שידליק לאחר צאה"כ דאז יש עליו מצוה דנר לכל אחד ואחד, ואין זה דומה לתפילת ערבית דאף בקטנות הוא חייב עכ"פ מדרבנן, ודו"ק בזה.